בדמותי מאת שקד מוכיח, צילום: אבי גולרן

In My Image by Shaked Mochiach, photo: Avi Golran

"וכתתו חרבותם לאתים" – פרוייקט הרמת מסך במציאות של מלחמה

שחר ברקוביץ

איך ממשיכים לעסוק באמנות בזמן המלחמה? מה הקהל צריך ומבקש? איך החומרים שלנו, שנוצרו טרום המלחמה, מקבלים משמעויות חדשות בקונטקסט המציאות? חשבתי על שם ראוי לכתבה, שם שמחזיק כאב בתיאור הפרויקט הייחודי *הרמת מסך*, ושכמו כל המדינה נעצר בשבעה באוקטובר, חודש לפני הבכורות.

דנה רוטנברג, המנהלת האמנותית של הפסטיבל ביחד עם עודד גרף, הציעה את השם "וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים" (ספר ישעיהו, פרק ב', פסוק ד') המתאר המרה של כלי מלחמה לכלי עבודת אדמה, מתוך חזון אחרית הימים של הנביא ישעיהו, העוסק בשלום עולמי. גם בשירו של יהודה עמיחי חוזר על הציטוט, "...וחניתותיהם למזמרות".

לאחר שהפסטיבל חזר לפעול, בתחילת חודש מרץ, לקחתי חלק במיזם שהתקיים לראשונה – ריטריט לקהילת המחול – *'ממלאות*

מצברים', ושם קרה משהו מיוחד. מתנה. המפגש המשותף בקהילה יצר חוויה מאחדת וכשמה, ממלאת מצברים. מכאן יצאתי להמשיך וללמוד. התעניינתי להבין את הטרנספורמציה שעבר הפרויקט בצל המלחמה, מנקודת מבטם של כל העוסקים בדבר, מעמדת הניהול, עמדת היוצר והגוף הרוקד.

פגשתי בדנה רוטנברג ועודד גרף מסיימים קדנציה, ראיינתי את אלדד מנהיים, יו"ר מדור מחול במשרד התרבות, מזווית הראייה שלו את הדברים ושוחחתי עם היוצרת שקד מוכיח על היצירה *בדמותי*, ועם הכוריאוגרפית רוני חדש על יצירת *perFORMing LOVE* לצד הרקדנית רומי להב.

מסך – רגע לפני

עודד: "המלחמה פגשה אותנו חודש וקצת לפני תחילת הפסטיבל, כשרוב העבודות יחסית מוכנות".

דנה: "ב־17 באוקטובר היה אמור להיות שלב המרתון, בו כל היוצרים והיוצרות מציגים את עבודותיהם מול מנטורים ומנטוריות בעלי זווית ראייה שונה, רגע לפני קו הגמר".

רוני: "היינו בדחיסות של סוף היצירה, אחרי תהליך ארוך. קאסטינג של שנת היכרות ובחירה של הרקדנים. בשלב זה הדברים, המבנה והתוכן היו ברורים – דימויים של אהבה ויזואליים וריקון שלהם מתוכן".

מסך ברזל – שבעה באוקטובר

דנה: "שבעה באוקטובר קרה, אם זה היה סרט – זה היה מסך שחור. היה ברור שעוצרים. לקח זמן, חודש–חודש וחצי. נפגשנו בזום עם היוצרות והיוצרים, וכל אחד מהם הגיב אחרת למה שקרה. היו יוצרים שהחליטו לא להמשיך, היה קאסט של רקדנים זרים שחזרו לחו"ל. היו שתיקות. עלו קולות שונים של ייאוש, תקווה, פרודוקטיביות, פחד".

עודד: "היו יוצרים במילואים, רקדנים שיצאו מהארץ, אחת היוצרות אחיה לחם בעזה. הכל נהיה חסר משמעות, והיה קשה לאסוף את כולם, שהרגישו כמו ברכבת הרים. היה לי קשה לאחוז בכל הקצוות, לעמוד מאחורי משהו ולקחת אחריות. להיות זה שמוביל ומאמין שזה מה שחשוב. בעיניי, יש למחול הרבה תפקידים – זה לא בידור, זו אמנות. לעבד את המציאות, לטעת תקווה, להיות סממן של פרספקטיבה. ליצור מציאות אלטרנטיבית, לצאת מהקופסה, להגדיל אופקים".

שקד: "היינו באסון, והיה מגוחך לחשוב על יצירה. התחלתי להיזכר בה כמו בגלגול אחר. הייתי בטוחה שאני צריכה לגנוז אותה. בשעתו יצרנו שכפול לכל פרפורמר בדמות בובה שקופה. עטפנו את הגופים שלנו בניילון, ומילאנו את הצורה במלא שכבות של עוד ניילון. הבובות נהיו עוד אנשים שאיתנו. למשל, לבובה שלי קראנו דשה, במקום שקד. באחת החזרות, היה ברור שדשה עצבנית היום, שברנו אותה, אין לה כוח לזוז. מעניין ההשלכה על החומר, אם מספיק אנשים מחליטים על משהו – הוא נוכח. אחרי השבעה באוקטובר המוח מלא בדימויים. כל דבר שעשינו, כאילו היה שיחזור נוראי של פעולות כוריאוגרפיות שהמלחמה עשתה".

רוני: "רומי ואני נפגשנו בשבעה באוקטובר כדי למדוד את השמלה למופע. בדיעבד, לא מחובר למציאות. ואז האסון קרה, ולקח לנו כמה רגעים להבין מה קורה עם הפרויקט של *'הרמת מסך'*, כולם היו בטראומה. הייתי אחראית על שמונה רקדנים, פרנסה, לוחות זמנים. אין שום נקודת אחיזה, עולם האמנות נפגע לחלוטין".

אלדד: "לא היו פעילות תרבותית, מופעים. חלק מהרקדנים לא הצליחו להגיע. אי־בהירות מאוד גדולה. דנה ועודד תפקדו גם בקורונה כמנהלים אמנותיים. ניסיון רב של יצירתיות בזמן משבר. גם עכשיו עשו התאמות, ונפח פרויקט *'הרמת מסך'* הצטמצם".

הרמת מסך במלחמה: החזרה לסטודיו

רוני: "אני זוכרת שנפגשנו בזום בשמונה באוקטובר. אני אדם סוליסט, ולמרות זאת מצאתי את עצמי נאחזת באחרים. נפגשנו בסטודיו גם כשהיו אזעקות, ורוב הזמן פשוט דיברנו".

רומי: "הייתי צריכה את זה בשביל הנפש. להיות עם הגוף, עם עצמי בזמן שדברים גדולים קורים מסביב. חזרות על משהו שלא חיוני למצב. היה קשה למצוא איזון, למצוא עצמנו על הרגליים, גם בגוף וגם בחיים".

שקד: "היינו צריכים את הביחד. התחלנו לחזור לעבודה עם הגוף, גם בלי הבובות שיצרנו. רק להיות יחד. זה היה קשוח, מנחם ונותן משמעות. הייתה הקלה, אך הייתי עדיין רחוקה מלחשוב – מה עושים עם העבודה. הפתרון היחיד היה להחיות את החומר בלי משמעות".

רוני: "לכולנו היה מתח בגוף. צורך להזיע, לזוז, לפרוק את הגוף והרבה אשמה אחרי. עבדנו בסטודיו פעמיים בשבוע על קטע שהפך להיות הקטע הכי תנועתי בעבודה, קראנו לו קטע מלחמה".

עודד: "כל פעולת אמנות נתפסת בקונטקסט. העבודות, שהיו כמעט מוכנות, עברו עיבוד מחדש. גם אם לא היה שינוי של 180 מעלות, הקהל מסתכל דרך פרספקטיבה חדשה, והכל רגיש. אלו לא ימים רגילים. פרויקט המופע של יאיר ורדי ונטלי צוקרמן, 'סולו לרקדנית נכה', הפך לסדנה לבעלי מוגבלויות – ריפוי למה שהקהילה צריכה עכשיו'."

דנה: "ברמה האתית, לא הרגיש לנו נכון להחזיק את האדוות החגיגיות שתוכננו להרמת מסך לפני המלחמה. אנשים צריכים

perFORMing LOVE מאת רוני חדש, במרכז: יענקל'ה פילצר, רומי להב, צילום: אפרת מזור
perFORMing LOVE by Roni Chadash, dancers: Yankalle Filtser, Romi Lahav (center), photo: Efrat Mazor

עבודה, פרנסה ובעיקר תעסוקה. לא ניתן לשמוט את זה. *'הרמת מסך'* מתכנס לשני ערבים, שבתוכם חמש יצירות (במקור היו תשע). הבכורות עלו בתל אביב, ומופעים נוספים בירושלים, משגב, באר שבע ומנשה".

הסטת מסך – מחשבות על יצירה במלחמה

רוני: "פחדתי להעלות את העבודה, מתוך תחושת אחריות, על הקהל ועליי כאומנית. יצירה רואים בקונטקסט. איך מתמודדים עם משקולת מטורפת כזו של מציאות? דיברתי על זה עם דנה ועודד, וכדי להגן על היוצרים, הצעתי לקרוא לפסטיבל *'עבודות מפעם'* – עבודות שנוצרו לפני המלחמה. אם הייתי יוצרת עבודה, בחיים לא הייתי עושה עבודה כזו. היא לא מותאמת למה שהעולם צריך, והייתי מגיבה אחרת.

"רוני התמימה שלפני השבעה באוקטובר עשתה את זה. זו תקופה עם מלא אשמה. מה המשמעות שאני יוצרת יצירות על דימויי אהבה במקום שאין בו מקום? זה מערער. אני כן מאמינה בחינוך לתרבות ורגישות. תרבות הופכת אנשים לתרבותיים יותר מול משהו יותר מפלצתי".

שקד: מצד אחד אני מודה על האפשרות להיות בסטודיו בתוך הזוועה הזו – עוגן משמעותי שהיה כשכפ"צ שהגן עליי ברמה הנפשית. מצד שני, וואו, זה היה תהליך היצירה הכי קשה שחוויתי בחיים. משהו התרוקן מתוכן, התרוקן וחזר. היה אובדן של דרך וסיבה. דווקא המלחמה יצרה לי רצון להשתהות, לא להגיב מהר. כשכול הכוחות מתפרקים, אני חייבת תוכנית עבודה וחזון לעשור הבא. *דמותי* התפתחה ליצירה באורך מלא 'פאנטום; החיים כגעגוע'. כאב פאנטום הוא כאב של איבר שלא קיים. מול החטופים, מרגישים כאב שהוא לא שלנו. נמצא ולא נמצא פה אך משפיע עליי".

דנה: "אם אפשר להצליח למצוא מקום שהוא נטול אשמה כלפי הדבר הזה, זאת הכרה בפריבילגיה של החופש לדמיין, והבנה שיש לנו אחריות להחזיק את המקום הזה. יש אנשים שמייצרים כוסות ויש אנשים בעסקי הרוח, 'לופט גשפט' (בגרמנית Luftgeschäft). אבל הרוח היא הדבר בשבילה שווה לחיות, היא הייתה לפני ותהיה אחרי הדברים הממשיים, הקונקרטיים".

אלדד: "התהליך כולו עבר שינוי הכרחי בגלל הסיטואציה. המנהלים האמנותיים היו מאוד אדפטיביים וקשובים באופן עמוק לאופן בו צריך להמשיך את התהליך. הכול כיוון את המופעים למשהו מאוד מדויק".

מיסוך – דימויים חדשים

אלדד: "רוני חדש התחילה ליצור לפני פרוץ המלחמה, ובעבודתה הרגשתי כיצד התהליך ויציקת התוכן הופכים להיות רלוונטים בצורה מאוד מאוד חזקה. זו עבודה שעוסקת במגע אנושי. רוני עשתה על זה וריאציות על וריאציות. עלתה חוויה טרנספורמטיבית, איזשהו רצון אנושי להיות באמת מחובר, מחבק ומחובק. רוני השתתפה מספר פעמים *'בהרמת מסך'* – אתה רואה אבולוציה של השפה, מקצבים פנימיים הולכים ומשתכללים, באופן מרגש ונוגע, עמד כערב בפני עצמו".

רוני: "המופע התחיל כל כך תמים, ממש לא מזוהה עם מוות או מלחמה. היה בו הומור, רגע מצחיק. ואז פרצה המלחמה, וכל דבר ישלח אותנו לדימוי שלה. אי אפשר לשלוט בזה, גם אם ניסינו להדגיש את המהות. כאומנית, אני לא יכולה לשלוט בדימויים שהאמנות מייצרת. אני מאמינה שאנשים שהולכים למופע מחול לוקחים אחריות ויכולים להכיל גירויים ויזואליים".

שקד: "חזרנו לתהליך עם הרבה כאב שאנחנו נושאים איתנו, איבדנו. אני איבדתי חבר ילדות, מיכל איבדה. תחושת האובדן ריחפה כענן מעל הסטודיו. לא ידענו שזו עבודה שמתעסקת באובדן. הבובות הפכו להיות כל מה שחסר לנו: אנשים שאיבדנו, העצמי שלנו. הזהויות התחלפו. פתאום התחלתי לקרוא רבי נחמן, נכנסתי לסיפור *החיים כגעגוע*. מה זה האובדן הזה על החבר ילדות שלי?! אני לא בקשר איתו כבר עשור. אובדן חזק, אין לו שם ספציפי, הכמיהה לדבר שחסר, מה שמניע אותנו בחיים – מניע גם לתנועה".

מסך פתוח – מפגש עם קהל

רומי: "החזרה הגנרלית הראשונה נערכה כחודשיים בתוך המלחמה, והיה קשה במיוחד. בקהל ישבו: דנה רוטנברג, טל מנהל החזרות ורוני. רצנו שעה ודנה בכתה ממש כל העבודה. האם אני צריכה להגיב, לעשות משהו אחרת, להגן עליה, או שאני פשוט ממשיכה לא לתת לדבר לחדור אליי? פתאום גם לי היה קשה, התחלתי לחוות דברים דרמטית".

רוני: "היו אנשים שראו את העבודה כדיכאונית, ושאלו אותי אחריה אם אני בסדר. הם לקחו את העבודה למקום קר. היו שראו רק את הייצוג של האהבה – מייצגים ומפרקים. אני רואה בעבודה את שני הצדדים. רן בראון כתב עלינו: 'עבודה מנוכרת ומרהיבה'".

שקד: *"*ליצירה יש חיים משלה והיא נהייתה קרה, מלאת רגישות ואנושיות בתוך עולם קר יותר. העבודות שלי לרוב בצבעים חמים, אבל עכשיו ישנם קרח שלג, שקוף ולבן. דרך המבט של הצופים בהופעה המטען שבחומרים שוב היה נוכח. התחושה הייתה שיש חשמל באוויר. עם הבובות כל תנועה היא 'איה'. הרגשתי חסרת שליטה ביחס לחוויה של הקהל. הפעם, לקחתי מהקהל כמה צעדים אחורה, צורה פחות ישירה. הייתי מתארת את זה שעליתי עם עצבים חשופים, זה כל כך פגיע. לאפשר לאנשים מקום ורווח לחוויה".

קהילת המחול נפגשת ומוותרת על הציניות בריטריט 'ממלאות מצברים'

עודד: "לאחר שחלק מההפקות ירדו נשאר לנו תקציב, ותהינו למי *הרמת מסך* באמת נחוץ. הבנו שהפרויקט מאוד משמעותי לקהילת המחול. חשבנו על הפוגה קצרצרה כדי להיות ביחד, לעבד מה שעוברים, בתקציב שנשאר. להיות בטבע סביב מדורה עם אנשים מעולם המחול. דנה התלהבה, הרימה את הכפפה ואירגנה לוח זמנים מטורף בקיבוץ נתיב הל"ה. הצענו להרבה אנשים, ובעיקר כאלה שהיו קשורים אי פעם לפסטיבל. מספר המקומות היה מוגבל עם 60 מקומות בלבד. התרגשתי מאוד שהגיעו כוריאוגרפים ורקדנים שיצא לי ללוות לאורך השנים. מדובר באנשים נפלאים ועשירים בתוכן. מאוד משמעותי מרגש לבלות איתם בתרחיש שמנותק מהמציאות, בלי מטרה פרקטית לעשות משהו, או להשיג משהו בלי קהל. זה איפשר גם לי להתקרב ולעבד את המצב. ברמה האישית, היה פשוט, נעים ומאוד מיוחד. לדעתי זה צריך להיות מסורת. זה הרגיש לי כל כך נכון ונחוץ להוציא אירועים פעם בשנה שאולי לא מכוונים כלפי חוץ, אלא כלפי פנים. הדבר מייצר גם שיתופי פעולה, אני הכרתי אנשים. רגעי "ה־In between', כשיושבים ביחד בחוץ, כשאוכלים ארוחת ערב מול הר – אלה היו רגעים ממש משמעותיים."

אלדד: "הריטריט היה מיוחד וחזק. זו הייתה החלטה יצירתית, שהולכים לכיוון שהוא קצת יותר סומטי, גוף־נפש. לדוגמת, הסדנה של סיוון 'סאונד הילינג' (sound healing), שמארחת מוזיקאים ונוגעת בגוף ממקום לגמרי אחר, ממקום שפחות מורגלים לעסוק בו".

דנה: "הרגשנו שזו מחויבות של הפרויקט לתת משהו בחזרה לקהילת האומנים. השאלה של מי נותן למי, הוא דיבור מעניין. הקהל קיבל מופע, או נתן את הנוכחות שלו? משרד התרבות נותן תקציב, יוצרים נותנים עצמם, זו נתינה מובהקת. להיות מסוגלת להיות פגיעה בסדנה, על אף שאני מנהלת אמנותית.

"בית הארחה בקיבוץ נתיב הל"ה היה מקום מדהים. היה חשוב שהסדנאות יהיו קשורות לגוף, אבל לא מחוליות. איפה שלא נסמן (גאגא, רליס) – מישהו יהיה שייך לשם, ומישהו לא שייך לשם. מפגשים של התאספויות, טקסטים, סדנאות לבחירה, הדרישה הייתה שיהיו נוכחים. חיה גלבוע הובילה את הריטריט יחד איתנו, והיא התעסקה במגדר ובגוף, דרך טקסטים יהודיים באופן ליברלי, עם קישור לרוח ומסורת שמכיל רמזים משמעותיים לקיום שלנו.

"כשחיה מסתכלת סביב החדר, בלי חלוקה היררכית לוותיק, צעיר, רקדן, יוצר, היא רואה את הפוטנציאל. היא הייתה לי למודל איך היא מדברת עם אנשים בלי שום משקעים, רגע לשכוח מה שאתה יודע מבן האדם הזה, לראות אנשים מחדש, שיחות על כלום ושום דבר, בזמן ששמים סלטים בארוחת צהריים. הפוטנציאל שלנו ביחד הוא מטורף! אנשים מסורים, 'הארד וורקרס' (hard workers), מלאי דימיון וכישורים מגוונים".

רוני: "הרגשתי מפגש אנושי, בלתי אמצעי, עם אנשים שאני מכירה. כמו צחצוח שיניים משותף בשירותים, רגעים שוברי פוזה שהיו ממש מהממים בעיניי. צורת ההנחיה של חיה איפשרה מקום מאוד פגיע ולא ציני – זה גרם לי להבין עד כמה הציניות שולטת במציאות. חיה הייתה מפרקת ציניות ראשית. אני חושבת שאם היה עוד זמן היינו ממשיכים להתקלף. רק ביום השני התחלתי להבין את הפוטנציאל. בריטריט, היה חלק של שיתוף הצגת קטעים מתוך העבודות. הרגשתי שהמרחב שחיה הציעה הרבה יותר השתתפותי מאשר פרזנטטיבי. לא באתי להראות את היצירה שלי. אנשים באו להתנסות איתנו ב'סקור' (הנחייה תנועתית) מהיצירה. זו הייתה הזדמנות עבורי לוותר על פחדים, להזמין, להיכשל, להתנסות. כמה זה קשה ופגיע. אנשים הצטרפו, איפשרו לעצמם. הורידו את קליפות הבצל מה שנקרא. היה נדיב".

רומי: "בעבודה שלנו יש כל כך הרבה חיבוקים, מגע, גוף לגוף. יש משהו מנחם להרגיש ביחד. יש צורך לא להרגיש היפרדות. הרגע הזה של השרינג (שיתוף, Sharing) מתוך המופע, עשה משהו חזק. לראות את כל האנשים עושים את המהלך אחד עם השני, נתן לי תחושה של חיבור אנושי אפילו מחוץ לבמה".

הורדת מסך: פרידה מדנה רוטנברג ועודד גרף

אלדד: "היו שנים של הרבה שמחה ויצירה. היצירתיות של דנה ועודד הפתיעה אפילו אותם. הם נתנו לדברים לקרות. באו בגישה של לחבר הרבה, לפתח דברים שקיימים בשדה המחול, להביא אותם לבמה. מדהים בעיניי שבשנה כל כך קשה ומורכבת התקיים ההישג, למרות הנפח הקטן".

רוני: "עבדתי עם עודד ודנה בשתי תקופות מזעזעות: בשנה הראשונה קורונה והאחרונה מלחמה, ונוצרה הרבה קירבה. תהליך מאוד כיפי מולם, הרגשתי מאוד בטוחה להיות חשופה איתם. בסטודיו, הם איפשרו לרקדנים ולי מקום רגיש, אנושי ובגובה העיניים. מתוך כבוד ובלי היררכיה. הם לא כופים עצמם, אלא מציעים ומדייקים. אין בארץ מסגרת אחרת שתומכת תקציבית בהפקות גדולות."

דנה: "התחלנו במגפה עולמית וסיימנו במלחמה עולמית. שניהם, מה הם? הזדמנות להרחבת הגבולות ולהמון אמפתיה. *'הרמת מסך'* הוא פרויקט שאפשר לעשות בו המון דברים. ניסינו לתווך, להנגיש את דו־השיח עם האומנים, וגם מול הקהל. איך מתעקשים על משמעות מחול שמתחשב בצופים שלו, שיודע שהוא דיאלוג? אפילו במופעים השנה פתחנו כל מופע במשפט: "המופעים נוצרו לפני השבעה באוקטובר. מופעים התחילו להיווצר לפני והמשיכו אחרי.

"אני מסיימת את התפקיד, אבל זה לא מצביע לאן אני מתקדמת עכשיו. הלל קוגן ניהל את *'הרמת מסך'* בעבר ועכשיו הוא משתתף. זה לא אחורה־קדימה למעלה־למטה, כל הזמן אנחנו מחליפים תפקידים. תהיו אדיבים, חומלים, סקרנים ואמפתים, עוד שניה אנחנו מתחלפות ואני מראיינת אותך".

עודד: "חוויתי התפתחות מדהימה עם דנה, שהייתה שותפה צמודה. למדתי ממנה הרבה. אני מרגיש שלפעמים המילה מחול מתעתעת. מדמיינים משהו חינני, קואורדינטיבי, בידורי. הצומת הזה, בנקודת מפגש בין גוף, קהל, בתקשורת בין־אישית – הוא מקום נפיץ.

דווקא כשהטכנולוגיה מרימה את ראשה, החיבור לגוף, חיבור בין אדם ליצירה, לרגש, ליכולת לדמיין דברים – כל כך משמעותי ונחוץ לחברה. אני מקווה שהתחום הזה ימשיך לגדול ולהיות רלוונטי עוד הרבה יותר ממה שהוא עכשיו. אני מאמין בכל תצורותיו".

סיכום

השיחות עם אנשי המחול, בכל הכובעים המשתנים לעיתים, היו מרוממות נפש. תודה על השיתוף ושיח מפרה וחשוף. כפי שעלה בשיחות, השלת הציניות היא כוח חזק ומחבר. בעת הזו, חשוב היה לי לכתוב על יצירה ואומנות, להבין דרכם, לצידם ויחד איתם – איך ממשיכים. לנסות להבין כיצד מחזיקים את הרוח. בראיונות הרגשתי כיצד אנשים כמוני ממשיכים ומתקדמים מדבר לדבר. השיחה איתם איפשרה שהייה נוספת ואיזשהו תוקף לדבר הלא־מובן מאליו – להמשיך להיות בתנועה בתקופה המכווצת הזו.

שחר ברקוביץ היא רקדנית ופרפורמרית, יוצרת מחול ותיאטרון ומטפלת בפסיכודרמה. זוכת פרס עיצוב התנועה של פסטיבל עכו 2023, עם ההצגה הזוכה 'מתפרק לי בתוכו'. בוגרת תאטרון מחול, Ed.B. Dance, סמינר הקיבוצים. פסיכודרמה MA, סמינר הקיבוצים.